

Oponentský posudek na disertační práci RNDr. Ivany Přidalové

Migrace, cizinci a město: sociálně-prostorová diferenciacie a lokální sociální prostředí

Oponent: Mgr. Ondřej Mulíček, Ph.D.

Úvod

Disertační práce Ivany Přidalové představuje zajímavý, místy sice ne zcela soudržný, přesto stále přínosný text (přesněji řečeno soubor textů) zaměřený na problematiku vztahu mezi mezinárodní migrací a lokálním městským prostředím. Je to právě snaha o propojení více geografických měřítek, co disertační práci do jisté míry pozitivně vyčleňuje z tradičních výzkumů mezinárodního stěhování a zařazuje ji spíše na pomezí kategorií migračních a urbánních studií. Z řady dílčích témat navázaných na fenomén mezinárodní migrace autorka akcentuje především roli cizinců ve formování sociální struktury městského prostředí a v utváření jednotlivých městských míst/lokalit. Naznačená interdisciplinarita disertační práce nabízí na jednu stranu možnost formulování zajímavých a originálních výzkumných otázek, na straně druhé ovšem vyžaduje schopnost práce s často odlišným teoretickým a metodickým aparátem.

V úvodu oponentského posudku je nezbytné rovněž vyzvednout vysokou aktuálnost předkládaných témat. Mezinárodní migrace, její otisk ve fungování různých typů lokálních společenstev v cílových regionech a hledání přístupů a politik k hodnocení či regulaci migračních procesů – to jsou v současné době intenzivně diskutované a medializované otázky, k jejichž alespoň částečnému zodpovězení může hodnocená disertační práce přispět.

Struktura, jazyk a formální náležitosti práce

K logice struktury práce a zvolenému formátu nelze mít závažnější výhrady. Disertační práce je koncipována primárně jako soubor textů, na jejichž tvorbě se Ivana Přidalová podílela. Soubor publikací je zářámován vstupní kapitolou, jejíž délka je přiměřená a do jisté míry také provazuje jednotlivé zahrnuté publikační výstupy. Dle mého názoru ovšem disertační práci chybí, třeba i velice stručné, závěrečné shrnutí, které by umožnilo na jednom místě uceleně prodiskutovat naplnění či nenaplnění rámcových výzkumných cílů uvedených v úvodu.

Jazyková a grafická úroveň práce je velice dobrá (*u grafických prvků je samozřejmě nutné vzít v potaz určitá omezení daná požadavky publikací, ve kterých jsou zařazeny jednotlivé texty*); pouze v případě případové studie Hůrka mohla být kvalita doprovodných obrázků určitě o řád vyšší. V textu se vyskytuje minimum překlepů a chyb, které nenarušují čitelnost a vyznění práce. Práce s literaturou je bezproblémová a korektní. Líbí se mi pečlivá práce s poznámkami pod čarou, které ve většině případů vhodným způsobem přispívají k rozšíření a obohacení kontextu řešeného tématu.

Připomínky k textu (kapitoly 1 – 5)

Úvodní kapitola disertační práce ozřejmuje motivace a geografický kontext (*primárně Česká republika a Praha – nemohlo být zohledněno i v celém názvu disertační práce?*) výzkumného textu a především stanovuje dílčí výzkumné cíle. Ty jsou sice formulovány částečně pragmaticky, tak aby podchytily obsahovou šíři souboru textů, nicméně přesto se vcelku jasně soustředí na hledání vztahu mezi mezinárodní migrací (globální či nadnárodní perspektiva) a městským prostředím (subregionální či nadnárodní perspektiva). Postrádám zde snad zřetelnější upozornění, že intraurbánní vztahy a diferenciací budou řešeny pouze v prostředí Prahy.

Část nazvaná *Obecná východiska disertační práce* má (mimo jiné) za úkol seznámit čtenáře s teoretickými východisky výzkumu. Domnívám se, že v tomto ohledu mohlo být odvedeno více práce. Především přitom, že nejsem příznivcem neohraničených a často hodně relativizujících diskusí teoretických východisek, jež nestojí pevně opřena o rozumný empirický výzkum. Nicméně zdá se mi, že některé uvedené teze a koncepty mohly být rozvedeny na větší ploše.

Velice kvituji to, že se autorka nesoustředí pouze na aktuální teoretický diskurs, ale vhodně zařazuje například i zdánlivě zastaralé klasické přístupy chicagské školy. Na druhou stranu bych si opravdu rád přečetl hlubší a kritičtější diskusi pouze naznačených konceptů homo/heteropolis, stejně jako mohl být důkladněji diskutován koncept translokality, a to třeba i s ohledem na jeho relevanci a možnosti empirického ověření v českém/pražském prostředí. Z dikce předmětné kapitoly a ze zmínek o mobilním obratu přitom vyplývá, že autorka je takovéto diskuse schopna.

Samostatným bodem je pak položení výzkumu migrace a cizineckých populací do post-socialistického prostředí. V tomto smyslu lze postrádat širší diskusi přístupů k definování a konceptualizaci post-socialismu, resp. post-socialistického města (například práce Grubbauer, Stenning či Tuvikineho). Autorka by se pak možná vyhnula poměrně vágním a neobecně platným tvrzením typu „...středoevropská postsocialistická města jsou tak vstupními branami do atraktivního prostředí s výhodnou geografickou polohou..“ (s. 21).

Poměrně důležitou kategorií pro vyznění celé disertační práce je sociální prostředí, v úvodních kapitolách se hovoří dokonce o konceptu sociálního prostředí. Opět uvádím, že konceptualizace „sociálního prostředí“ není podána úplně přesvědčivě a čtenář je nucen si tento koncept definovat poněkud intuitivně.

Samozřejmě lze chápat potřebu autorky neodpoutat se příliš od teoretického rámce jednotlivých publikací, přesto zde mohla diskuse teoretických východisek dostat mnohem větší prostor, neomezovaný striktně daným rozsahem příspěvků do odborných časopisů.

Části textu úvodních kapitol zabývající se přímo cizinci v městském prostředí jsou dle mého názoru výstižné a dobře korespondují s empirickým zacílením disertační práce. Pozitivně hodnotím obohacení diskuse o některé kulturně-geografické postřehy. Autorka navíc nesklouzává pouze ke kvantitativní a čistě prostorové perspektivě, její pohled na cizince ve městech a metropolitních oblastech je širší (což možná mírně kontrastuje s některými texty v empirické části).

V těchto částech textu (zahrnuji sem i kapitolu metodiky) se ovšem začíná vynořovat otázka, jak je v textu pracováno s pojmem cizinec. Kdo je cizincem, popř. jaká je pracovní definice cizince relevantní pro předkládaný výzkum/výzkumy? Jde nepochybně o kategorii relativně fluidní a její alespoň částečná diskuse by určitě projasnila argumentaci.

Připomínky k textu (soubor publikací)

Samotné těžiště disertační práce spočívá v souboru čtyř textů, z nichž tři byly publikovány (z toho jeden v recenzním řízení) v odborném časopise a jeden jako kapitola v knize. Lze předpokládat, že jednotlivé texty již prošly recenzním řízením, přesto lze alespoň rámcově zhodnotit jejich příspěvek k celkovému vyznění disertační práce. Do disertační práce je rovněž zařazena kapitola atlasu složená z mapových výstupů částečně relevantních k problematice mezinárodní migrace. V tomto případě mi pouhé zařazení listů atlasu přijde jako nevhodné a určitě bych uvítal alespoň stručné textové provázání (např. formou komentářů k mapám) s ostatními částmi disertační práce.

Hned první zařazený text věnující se ekonomické struktuře a mobilitě obyvatelstva zachycené ve sčítáních lidu je patrně nejdiskutabilnější z hlediska jeho souladu s cíli práce. V článku je podrobně zachycena „technologie“ censů a změny bydliště obyvatelstva jsou zde řešeny pouze okrajově jako součást šířeji chápané mobility. Zaměření článku a periodika patrně neumožnilo teoretickou diskusi. Je škoda, že v tomto konkrétním textu není více pozornosti věnováno fenoménu obvyklého pobytu (s. 301), který může být smysluplně spojen například s konceptem translokality. Patrně mimo zacílení disertační práce a oponentského posudku se lze kriticky vyslovit i k některým příliš zjednodušujícím závěrům tohoto textu. Tvzení, že „...s utužováním režimu docházelo ke ztrátě zájmu o migrační pohyby obyvatelstva, které byly do značné míry předurčovány centralizovanou státní politikou..“ se mi zdá jako příliš zjednodušující, už vzhledem k problémům, které pro centrálně řízenou ekonomiku vyplývaly z konfliktů mezi industrializačními a urbanizačními politikami.

Druhý zařazený text zaměřený na převážně kvantitativní hodnocení socio-prostorové diferenciace je již bez debat spojený s cíli práce. Tato část práce představuje pečlivě zpracovanou analýzu, která by ovšem měla být chápána pouze jako odrazový můstek k mnohem podrobnější interpretaci nalezených prostorových vzorců a typů (toto není kritika, struktura textu je jasná a logická). V článku se lze pozastavit pouze nad občas příliš striktní argumentací (*lze opravdu vysvětlit relativně rozptýlený vzorec vietnamské imigrace pouze skrze jejich maloobchodní podnikatelské aktivity?*) či lehkou pojmovou nejasností (*když se hovoří o „housing estates“, mají autoři na mysli pouze panelová sídliště?*).

Třetí text zabývající se rolí zahraniční migrace v utváření sociálně-prostorové diferenciace Prahy je patrně nejlepší v rámci předloženého souboru. Jde opět o převážně kvantifikující příspěvek, který ovšem nabízí ucelenou teoretickou diskusi bezprostředně napojenou na empirické šetření. Silnými stránkami textu je velice dobrá orientace v datových zdrojích včetně jejich limitů a omezení. Jistým problémem textu jsou některá tvrzení, která mají jen omezenou oporu v empirii (*například tvrzení, že prostorovou disperzi cizinců na území Prahy je možné považovat za projev heterolokality – může být, ale podklady pro toto tvrzení v článku nejsou řešeny; s. 11 příslušného textu*) či jsou příliš zjednodušující (*v jakém smyslu lze chápat migraci občanů Bulharska, Rumunska a Polska do Česka jako méně riskantní a náročnou alternativu migrace do západní Evropy?; s. 14 příslušného textu*).

Případové studie Hůrka zařazená jako čtvrtý text je v rámci převažujícího kvantitativního pohledu na problematiku cizinců v městském prostředí sympatickým pokusem o proniknutí za hranici agregovaných číselných dat. Operuje se zde s konceptem sociálního prostředí, resp. sociálního klimatu (opět zopakuj, že by byla cenná hlubší diskuse či pracovní definice těchto pojmů). Metodicky značně rozkročená studie zahrnující mj. dotazníkové šetření a řízené rozhovory poskytuje v mikroměřítku lokality/čtvrti dobrý náhled na logiku interakcí mezi cizinci a městským (fyzickým či sociálním) prostředím. Zmíněna jsou témata, která se jeví výzkumně zajímavá a rozhodně by mohla nasměrovat další geografický či sociologický výzkum (např. role intersektionality identit v prostorové a časové organizaci každodenního městského života).

Dílčí poznámky a otázky

Co autorka míní pojmem „migranti-profesionálové“? (s.35, kap. 33)

Pasáž „...Článek využívá data ze SLDB 2011 v detailu základních sídelních jednotek, která umožňují klasifikovat jednotlivé části metropolitních areálů do typů lokálního prostředí. Tím reaguje na potřebnost implementace klasifikačních technik v urbánní geografii, které jsou oceňovány pro schopnost vhodně postihnout komplexitu městských lokalit..“ mi přijde nesrozumitelná. (s. 48, kap. 5.3)

Nerozumím větu „...Remote parts of hinterland isolated from the core city by other MAs (9 municipalities) were excluded from the analysis..“ (s. 6, pozn. pod čarou, text Přidalová, Hasman)

Nejsem si jistý, zda přítomnost či nepřítomnost pracovních příležitostí v ZSJ bydliště má vypovídací schopnost o prostorovosti trhu práce v městském měřítku. (s. 8, text Přidalová, Hasman)

Ne zcela souhlasím s tvrzením, že v urbánních a migračních studiích se metodologický nacionalismus projevuje primárním zaměřením na několik paradigmatických měst. Dle mého názoru nejde o otázku nacionalismu, spíše o otázku jakéhosi metodologického klišé vytvářejícího ustálené a neměnné konotace mezi procesy a jejich typickým prostředím.

Otázky do diskuse

Mohla by autorka stručně osvětlit hlavní principy konceptu sociálního prostředí?

Kdo je v kontextu dizertační práce chápán jako cizinec a kdo už za cizince považován být nemůže?

Několikrát je zmíněn potenciál geolokalizačních dat mobilních operátorů pro další výzkum cizinců v městském prostředí. Je možné krátce popsat způsoby analytického využití tohoto typu dat?

Závěr

Přestože oponentský posudek obsahuje řadu kritických poznámek, celkový dojem z disertační práce je pozitivní. Práci považuji za přínosnou a obohacující současný stav poznání v oblasti urbánních studií. Autorka ve své disertační práci prokázala schopnost samostatné tvůrčí práce. Práce splňuje požadavky standardně kladené na disertační práce v daném oboru. Práci doporučuji k obhájbě.